

א. הא' בן-חיים: שמחה זאב ואלצמאן ז-ל, חבר כבוד של האקדמיה ללשון העברית, שוחר מובהק ומסור לתרבות העברית בכלל ולספרות העברית וללשון העברית בפרט, הוסיף מעשה מבורך על מעשיו החשובים לאקדמיה ויסד קרן, שפירותיה מוקדשים לקידום הלשון העברית, והוא האמין את האקדמיה ללשון על הקרן.

על-פי עצת האקדמיה נקבעו שני סוגי פרסים: האחד, על חיבור מוגמר הזוכה בתחרות על נושא שהכריזה עליו האקדמיה ללשון העברית; והאחר – על מפעל מחקרי בלשון, העומד בעשייה, ויש בו כדי לקדם את מדע הלשון העברית ואת התכליות, שלהשגתן האקדמיה קיימת. מכאן יכולתה של האקדמיה לחלק מדי שנה פרס אחד לאחד משני הסוגים האמורים לפי סדר קבוע. עלינו לציין, שהתקווה שקיוותה האקדמיה, כי על-ידי פרס לחיבור על-פי נושא מוכרו תזרו ותקדם עיסוק מדעי בבעיותיה של הלשון החיה, לפי שעה לא נתממשה כפי רצון האקדמיה. אמנם כתבו אנשים שונים חיבורים, אבל מעטים ביותר רמת חיבוריהם הצדיקה את הפרס. אף על פי כן נשארה התקווה, כי עצם הכרזה על נושאים מסוימים תביא בעתיד להתעניינות בהם, התעניינות שהיו עמה תוצאות נכבדות. ואולם מכיוון שלא מצאה האקדמיה בשנה שעברה חיבור זכאי לפרס (עם שהוכרו בשנייה), יכלה להעמיד את הכספים שלא נוצלו לרשות הסוג השני של הפרסים, וכך יש היום בידינו לחלק שני פרסים לשני מפעלים מחקריים, שוועדת הפרסים ראתה אותם חשובים וזכאים לפרסים.

הא' מדן (קורא): חברי ועדת השופטים לפרסי ואלצמאן תשכ"ט (הכרזה חוזרת), תשל"א ותשל"ב, התכנסו ביום ד' בתשרי תשל"ב ודנו בהצעות שהוגשו לוועדה. חברי הוועדה הם: הא' בלאו, סדן, רבין. המזכיר – מ' מדן. לא הוגשו כל הצעות לפרסי המחקר תשכ"ט ותשל"א. נדונו ארבע הצעות לפרס מפעל מחקרי תשל"ב, והוחלט פה אחד לזכות בפרסים את הא' יעקב כנעני על מפעלו "מילון חידושי איתמר בן אבי" ואת הא' דב ירדן על מפעלו "מילון שירת ר' שלמה אבן-גבירול".

ד' בתשרי, תשל"ב

על החתום: דב סדן

חיים רבין

יהושע בלאו.

הערה: הוועדה מביעה את המשאלה, שמילון שירת רשב"ג יופיע גם כחיבור לעצמו ויכיל הסברים, שיאפשרו את השימוש בו ללא הודקקות ישירה לשירה עצמה.

הא' בן-חיים: הא' כנעני החל לעסוק במילונות העברית כמעט לפני יובל שנים. הוא היה מזכיר במערכת מילון בן-יהודה. פרופ מ"צ סגל ז-ל הוזכר בהקדמתו לכרך התשיעי של המילון, שיצא לאור בתרצ"א, את חלקו של מר כנעני בכרכים השמיני והתשיעי של המילון. מר כנעני עבד זמן מה עבודה מדעית בהכנת הקונקורדנציות למשנה ולתוספתא של הרב קוסובסקי ז-ל ובמחיצתו של ד"ר מויא ז-ל במילון למונחי הרפואה. הוא פרסם מספר מאמרים לקסיקוגרפיים והתעניין במיוחד בלשון הפיוט הקדום ובתקופת ההשכלה. לפני שלוש עשרה שנה, בתשי"ט, החל לפרסם את מילונו הגדול "אוצר הלשון העברית לתקופותיה השונות". היום לפנינו י"א כרכים גדולים, עד גמר אות ג' וז'. נברך אותו ונאחל לו, שיאריך ימים הרבה ויזכה לסיים את מפעלו רב ההיקף וגדול המאמצים.

אנו רואים, שמצא הא' כנעני אפשרות להיפנות גם למפעל אחר, מפעל שהוא נושא פרס זאלצמאן היום.

ד"ר ירדן אף הוא קשור קשר אמיץ למילון בן-יהודה. הוא היה עובד מדעי במערכת המילון וסייע בהכנת ששת הכרכים האחרונים של המילון.

אזכיר שניים מספריו האחרונים: דיואן ר' שמואל הנגיד וכרך ראשון של שירי הקודש לרשב"ג. לראשון צורף מילון מכל שירת הנגיד, שהוא מועט המחזיק את המרובה, ועתה הוא עומד בהכנת מילון לשירתו של רשב"ג.

בתת האקדמיה פרס לתכנית זו, היא מביעה תקווה וביטחון, כי אכן ישלים ד"ר ירדן את מפעלו ויסיף נדבך חשוב למילונות העברית.

(מוסר את הפרסים להא' כנעני ולהא' ירדן. כל פרס - 3,000 ל"י).

ב. הא' כנעני מרצה על הנושא

מילון חידושי איתמר בן-אב"י

איתמר בן-אב"י, בנו בכורו של אליעזר בן-יהודה, נקרא בהיוולדו על-ידי הוריו: בן-ציון. בהיותו ילד היה ידוע בשם: "הילד העברי הראשון לדיבור העברי החי" (חוברת "קראון" של בן-אב"י, עמ' 4). או: "הוא היה הראשון בארץ, שהעברית היתה לו שפת-האם מינקותו" (ח' ווייצמן, הקדמה בספר: "עם שחר עצמאותנו" לאיתמר בן-אב"י).

נולד בירושלים בשנת תרמ"ה - 1885, ונפטר בארצות-הברית בשנת תש"ג - 1943.

איתמר בן-אב"י העריך את אביו מאוד. לא קרא לעצמו: איתמר בן-יהודה אלא איתמר בן-אב"י (אב"י - ראשי תיבות של אליעזר בן-יהודה). באחד ממאמריו גם כתב: "בן אני לאב גדול, לאחד מגדולי האבות, אשר זכה... להיכנס לעצם טרקלינה של ההודוניה העברית" (בית, דפון פעם, שנת תרצ"ט, עמ' 4). (ה'דוֹרְיָה - היסטוריה בפיו של בן-אב"י).

איתמר בן-אב"י ראה באביו (כרבים מאתנו) גדול מחדשי הלשון העברית, וכתב עליו: "אליעזר בן-יהודה, אשר הפך ניהי, בכוח רצונו העז ומרצו הנפלא, לנביא הדיבור העברי החי בירושלים" ("קראון", עמ' 13). או: "אב"י תחייתנו הלשונית" ("דואר היום", שנת תרס"ג, גל' קנ"ה, עמ' 2). אך האמת היא, שאיתמר בן-אב"י חידש בלשון העברית הרבה יותר מאביו.

אליעזר בן-יהודה היה זוהר מאוד בחידושי הלשוניים. תמיד חיפש משענת במקורות העתיקים של הלשון העברית. לא כן בנו איתמר. הוא לא שם לב למקורות. הוא הלך אחר חושו הלשוני, שהיה מסותח מאוד. חידושי הלשוניים מרובים ושונים. רוב החידושים, שנתקבלו היום בספרותנו ובלשונו המדוברת, ללא כל ערעור, הרבה מהם חודשו בזמנם על-ידי איתמר בן-אב"י, ואנו לא השגחנו בהם. ולא עוד אלא גם לגלגנו עליהם בפה מלא. אזכיר כאן רק מלה אחת בלבד: בְּטָאוֹן, במשמעות: כלי-מבטא, כתב-עת להפצת דעות והשקפות מסוימות: "הפועל הצעיר הוא בְּטָאוֹנָה של מפלגת פועלי ארץ-ישראל". כתב איתמר בן-אב"י, באחד ממאמריו המרובים. מי לא לעג בשעתו למלה מחודשת זו? אך לא עבר זמן מרובה, ומלה זו נסוצה ברוב העתונים בארץ. גם אלו שלעגו לזרם חידושי הלשוניים הלכו, לבסוף, בעקבותיו. והם עצמם, הסופרים והמשוררים שבהם, השתמשו בסיפוריהם, במאמריהם ובשיריהם, באותה לשון עצמה, שהתווה לפניהם בן-אב"י. כדאי לעיין בכמה מכרכי "השלוח" מלפני 40-50 שנה כדי לראות את השינויים שנתהוו גם בלשון הספרותית.

איתמר בן-אב"י מדבר לא רק על התחייה הלשונית, אלא גם על התחייה המדינית וגם על התחייה הדתית בארץ-ישראל. בעל דמיון גדול היה ובעל רגש. ולכן הוא מדבר בצער רב על הלועגים לו: "כשהרהבתי, אנכי הקטן, ללכת בדרכי אב"י הדיבור העברי" בימינו, צחקו,

הדקדוק הסוטה מדקדוק המקרא – של הפייטנים. אף-על-פי-כן יש להעיר, שגם כאן אין הלשון נהפכת לעיר פרוצה אין חומה. ניפרים גם כאן ריסון והתאפקות ואין לשונו של גבירול מגעת לחירות מן המסורת הלשונית של הקליר, ואפילו של רב סעדיה גאון.

בסך הכול ניתן לומר, שגבירול קיבל את כל המורשת הלשונית של המשוררים שקדמוהו ושל המשוררים בני דורו, אף כי בנוגע לסמנטיקה, היינו להוראותיהן של מלים מקראיות, יש לו לעתים דרך משלו, שהרי הוא עצמו היה מדקדק ופרשן המקרא, ועוד בשנתו התשע-עשרה חיבר את שיר הענק, המתחיל במלים "אתן לאלי עוז וגם תפארת" ושקלל את יסודות הדקדוק העברי. על שיר זה אומר רבי אברהם אבן עזרא בספרו "מאזני לשון הקודש": "ורבי שלמה בן גבירול ממדינת מאלקה ארג מחברת שירה שקולה ולא יישקל כסף מחירה, והיא ארבע מאות חרוים". בידנו נמצאת משירה זו רק פחות מרביעיתה, 98 בתים.

כמשוררים שקדמו לו, כגון מנחם בן סרוק, דוגש בן לברט ותלמידיהם, וכמשוררים בני דורו, כגון יצחק אבן כלפון ושמואל הנגיד, כן נוקט גם גבירול בדרך ההרחבה בלשון וגוזר בלי היסוס צורות חדשות מצורות מקראיות, כגון לשון רבים מלשון יחיד ולשון יחיד מלשון רבים, או שהוא נוטה פעלים בבניינים חדשים, שאינם מצויים במקרא, ואין צריך לומר שהוא יוצר צירופי לשון חדשים. דרך משל, משם-העצם "עָפַר" יוצר המשורר את צורת הריבוי "עָפְרִים", ואומר בשירו "תחילת החכמה", בית 12 "להעמיד תל ארץ יצוקה מֵעָפְרִים", אף כי אין במקרא אלא הצורה "עָפְרוֹת" ("וראש עָפְרוֹת תבל", משלי ח, כו; "וְעָפְרוֹת זָהב לו", איוב כח, ו). משם העצם "קִיטוֹר" הוא גוזר (באותו השיר, בית 22) לשון רבים "קִיטוֹרִים", אף כי אין בכלל לשון רבים משם זה במקרא. כן אומר המשורר: "וְאַתָּה יוֹנָה חֲבַצְלַת שְׂרוֹנִים" (ואת יונה 1), וכן: "וְגִבְנוֹנֵי הַרְרֵיָה שְׂרוֹנִים לְפָנֶי" (עטה הוד 44), ויוצר מספר רבים ממלת שְׂרוֹן, הנמצאת בשיר השירים בצירוף "חבצלת השרון". אמנם, בדוגמה זו, יפוג החידוש במקצת, אם נשים אל לבנו, שהבין המשורר את שְׂרוֹן לא כשם פרטי, כמורגל בסינו, אלא כשם כללי, במונח "מישור", בניגוד אל מלת עֵמֶק, כמו שהוא בולט גם בכתוב בשיר השירים ב, א: "אני חבצלת השרון שושנת העמקים". דוגמות נוספות: הוֹנִים (עטה הוד 13), קִלוֹנִים (שם 26, 50), טָפִים (איש תם 20).

באשר ליצירת מספר יחיד ממספר רבים תשמנה לנו הדוגמאות צָנִין, פָּנִין, שגור המשורר מצורות הריבוי צָנִינִים, פָּנִינִים בפיוטו "אז באין זרותי מעל", בתים 40-41, שבהם הוא כותב:

וְנַעַר סֵלֹן וְצָנִין	וְכִמוּ הַצֵּלִיל תִּנִּין
וְיִמְחָה קָעֵב וְיַעֲנִין	וְכֵן יִצִּיל אָדָם מִפָּנִין

פירוש הדברים: כשם שהטביע האל את פרעה מלך מצרים, המשול לתנין (ככתוב ביחזקאל כט, ג: "הגני אליך פרעה מלך מצרים התנים הגדול הרובץ בתוך יאוריו"), וכשם שניער – כלומר טרף ובלבל – האל את פרעה וחילו במי הים (ככתוב בשמות יד, כו: וינער ה' את מצרים בתוך הים; וכן בתהלים קלו, טו: ונער פרעה וחילו בים סוף), כן יציל האל את בני ישראל (שנאמר בהם: אדמו עצם מפנינים ספיר גורתם, איכה ד, ז) וימחה קעב וכעב ובענן את חטאתיהם (כדברי הכתוב, ישעיה מד, כב: מחיתי קעב פשעיך ובענן חטאתיך); או אולי: וְיִסַּף עליהם בעב הענן למנן ולמחסה. בבתים אלה יש לנו גם דוגמות ליצירת בניין חדש, הוא בניין הפעיל, מפועל המצוי במקרא רק בבניין קל או פיעל. בשירת הים, שמות טו, י, נאמר: צָלְלוּ כעופרת במים אדירים. מבניין קל זה, צָלַל, בנה המשורר בניין הפעיל, הַצֵּלִיל, כלומר: גרם שיצללו, שיטבעו. כן מוצאים בספר בראשית ט, יד: והיה בַּעֲנָנֵי עֵנַן על הארץ ונראתה הקשת בענן. כאן נמצא הפועל בַּעֲנָנֵי בבניין פיעל, וזהו המקום היחיד במקרא שבו נמצא פועל מזורש ענן במשמעות "כיסה בעננים". מדוגמה זו יצר המשורר את הפעיל "וְיַעֲנִין", אף הוא במשמעות יכסה כמו בעננים. מלת "סֵלֹן" במשמעות קוץ נמצאת בצורתה בספר יחזקאל כח,

כד: סלון ממאיר וקוץ מכאיב. אולם מלת צָנִין, אף היא במשמעות קוץ, אינה נמצאת במקרא אלא בלשון רבים, צָנִינִים, למשל בספר במדבר לג, נה: לְשָׁפִים בעיניכם ולצונינים בצדיכם; והמשורר הוא שגור כאן לשון יחיד צָנִין מלשון רבים צָנִינִים.

לכאורה לא היה צריך להאריך בזה, שהרי בימינו אנו דשים חידושים כאלה בעקביו והדבר נעשה כהיתר גמור, עד שאין אדם חש בכלל בחידוש שבעניין. אולם אל נשכח, שלא כימינו אלה הימים ההם. או יותר משהייתה הלשון העברית לשון מדוברת הייתה לשון הכתב והספרות. הלשון המדוברת בפי כול הייתה הלשון הערבית, ורוב החיבורים בפרוזה נכתבו בלשון זו. נמנה למשל את הספרים: האמונות והדעות לרב סעדיה גאון, ספר העשר – הוא כתאב אלאסתגנא – לרבי שמואל הנגיד, ספר השורשים לרבי יונה אבן ג'נאח, ספר מקור חיים לרבי שלמה אבן גבירול, ספר חובות הלבבות לרבנו בחיי בן יוסף אבן פקודה, ספר שירת ישראל לרבי משה אבן עזרה, ספר הכוזרי לרבי יהודה הלוי, ספר מורה נבוכים לרבי משה בן מימון, הרמב"ם, ואפילו פירוש המשניות לרמב"ם. רק מקצוע אחד נשאר שבו שלטה הלשון העברית כמעט שלטון בלי מצרים – הוא מקצוע השירה. המשוררים, שהיו יהודים לאומיים ונאים, ראו כחובת כבוד לעצמם לשיר את שיריהם בלשון העברית. הם קינאו בלשון הערבית ובספרותה העצומה והשתדלו לעשות כמתכונתה בלשון העברית. כך כותב רבי שלמה אבן גבירול בשיר הענוק, בתים 4-15:

<p>אָסַף שִׁפְת קִדְש לֹאם נִפְוֶרַת: מִזְרָה פְּלִיטָתָם אֲשֶׁר נִשְׁאָרַת קִדְש, וְכַמְעַט הִיְתָה נִעְדֶרַת לְשִׁפְת יְהוּדִית הִיְתָה מִפְּרַת בְּלִשׁוֹן בְּנֵי קֶדֶר אֲשֶׁר קוֹדֶרַת גַּם צָלְלוּ בָהֶם כְּמוֹ עוֹפְרַת עֲצוּר בְּכִלְיוֹתֵי פֶאֶשׁ בּוֹעֶרַת לְבֵי כְּכוֹזֹר אוֹ פִּיִּם כְּנֶרַת סִפֵּר, וְאֵיכָה יִקְרָאוּן אֲנֶרַת? יָד מִי לְהוֹצִיא הָאֵנִי חוֹתֶרַת? לֹא טוֹב הָיִית עֵינ עֲמָךְ עוֹרַת כִּי יֵשׁ בּוֹאֵת מֵאֵל לְךָ מִשְׁפָּרַת</p>	<p>דְּבַר שְׁלֵמָה הַסְּפָרְדִי, אֲשֶׁר 5 הִשְׁקִיף לְבָבִי עַל עֲדַת צוּר וְאֵהִי וְאֲחֻזָּה כִּי נִשְׁכַּחַה מֵהֶם שִׁפְת זָרָה לְשׁוֹנֵם מִלִּשׁוֹן עִבְרִית, וְלֹא חֲצִיִּים מְדַבֵּר בְּאֲדוּמִית, וְחֲצִי טַבַּע סְגוּר לְבָם בְּמַעֲמָקֵי תְּהוֹם 10 יִסֵּף כְּאֲבָם עַל כְּאֲבֵי וְיֵהִי כְּרֵאוֹת פְּתָאִים יְהִמְיוּן, יְהִמָּה לֹא יִדְעוּ חוּזוֹן וְגַם לֹא יִדְעוּ מִי יַעֲלֶה עֲנֻרִים בְּלֵב יָם טַבַּעוּ, נּוֹעֵץ לְבָבִי: עֵינֶךָ כִּי נִסְקַחַה 15 שִׁים פֶּה לְסִוִּית וְסִפְרוּ בְּאֵלָמִים</p>
---	---

בקטע הזה ובקטעים נוספים בשיר הענוק אפשר לראות את הדאגה הרבה המקנת בלב המשורר הצעיר בן התשע-עשרה ללשון העברית, ההולכת ונשכחת בפי בני הדור, ואת ההתעוררות לקום ולעשות לתקנתה. רגש זה פיעם לא רק את גבירול, כי אם גם משוררים רבים אחרים לפניו ולאחריו. מכאן מובנת החרדה הגדולה, שחרדו משוררים רבים לטהרתה של הלשון העברית ולשמירת מקוריות צורתיה. עוד תלמידי מנחם התנגדו לפתח הרחב כפתחו של אולם שפתח דונש בן לבראט להשפעת הלשון הערבית, בהכניסו את המשקל הערבי, הוא משקל התנועות והיתדות, לשירה העברית. יצחק אבן קסרון, אחד מתלמידי מנחם, אומר בשירו "לגבור בתעודה", בתים 85-90:

וְהָיָה בְּאֵמָרִים	וְחָשַׁב כִּי פָרַט	אֲשֶׁר לְשׁוֹא חָרַט	וְזֶה הוּא בֶן לְבְרָאט
בְּמִשְׁקָלִים זָרִים	בְּשִׁקְלוֹ הָעִבְרִית	אֲשֶׁר הִיא לְשִׁאֲרִית	לְשׁוֹן קִדְשׁ הַכְּרִית
גְּדוֹרוֹת נְגַדְרִים	וְיֵהִי נִסְרָצִים	פְּתוּחִים וְקִמּוּצִים	אֲשֶׁר בָּם נִמְצִים

אולם את הביטוי הנמרץ ביותר להשקפת המתנגדים לדרך ההרחבה בלשון, כפי שהיא מתגלית בשיריהם של מנחם, דונש, כלפון, שמואל הניד וגבירול, נתן רבי משה אבן עזרה, המשורר ומבקר הספרות הגדול, בספרו שירת ישראל. בספרו זה (בתרגומו של הלפר), עמודים קמח-קנו, הוא כותב: "אם מצאת שורש מן השרשים שלא יינטה אלא בנפעל או התפעל, או שהוא פעול בלי פועל, עליך לנטות אותו על פי מה שמצאת בנפעל או התפעל, או במשקל פעול בלי פועל... היוהר גם כן בשימוש יחיד ורבים של השמות, והשתמש בהם כמו שנמצאו בכתבי-הקודש. אמנם כבר השתמשו הגדולים שבמשוררים ביחיד של "סגורים". אכן זוהי שגיאה, משום שמלה זו היא כמו "מלואים", "כפורים", "שמורים"... ויש סופרים, שהפרידו ת המלה "קט" מחברתה "מעט"; אבל אין לעשות כזאת, משום שהיא באה תמיד אחרי "מעט"... יש עוד סופרים, שהפרידו בין שתי מלים הבאות תמיד יחד והשתמשו רק באחת בלבד; הם אמרו... "בבותי" מן "בבת עיני"... "מוֹרְשִׁי" מן "מוֹרְשֵׁי לבבי"... אבל אין להפריד את המלים הללו... המשוררים הרשו לעצמם להשתמש גם ברבים של המאורות, כמו שמש, ירח, כימה, וולתם על פי ההיקש של "כוכבי השמים וכסיליהם" (והרי אין רק כסיל אחד). כדבר הזה עשו גם בנוגע לאבנים טובות, כגון לשם, יהלום, כסף, זהב, וולתם, משום שמצאו במקרא: "את צררות פִּסְפִּיהֶם" (בראשית מב, לה). כל המבטאים הללו הם נד חוקי השפה ואינם נכוחים, אף על פי שבדוחק השיר השתמשו בהם המשוררים. אכן השגיאה היותר גסה היא אצל מי שנטה את השמות כמו הפעלים וכתב:

שְׁהִיא מְשֻׁמֶת כְּלָה מִיִּשְׁפָּה

הוא גזר את המלים הללו מן שְׁהֶם וְיִשְׁפָּה. הוא כתב גם כן 'ונפש פניניה' שגזר מן 'אדמו עצם מפנינים' (למלה זו לא נמצאת יחידה), וכונתו: נפש טובה כפנינים. כל זה אינו אלא התחכמות שאין לה יסוד".

עד כאן דברי רבי משה אבן עזרה. והנה הרבה מן ה"שגיאות", שמונה רבי משה אבן עזרה, נמצאות בשירי גבירול והרבה מבתי השיר המובאים על ידו לדוגמה בעילום שם אינם אלא בתים משיריו של גבירול. כבר ראינו, שגבירול מרשה לעצמו לנטות שרשים בבניינים שאינם מצויים במקרא. הוא גזר צורות יחיד ורבים גם אם אין למצוא דוגמתן במקרא. הוא משתמש ביחיד מן סגורים ואומר:

לְאֵשׁ עֶפְעֶפְךָ לְרֵאוֹת מְאֹנָה   עָדִי כִּי מְרֵאוֹת סִגּוֹר תִּפְשֹׁוּ

(בחר מהתלי 33)

כלומר: ידיך מתאוה לראות את עיניך המורות אש עד אשר מרוב הבטה בהן יוכה בסגורים. כמו כן משתמש גבירול במלת "קט" גם שלא בצירוף "מעט קט", כגון בבתיים:

וְקַט לְבוֹס כְּסִיל תַּחַת פְּעַמָּיו   וְתַחַת פְּעַמָּי עֲשָׂרִים סִפְרָיו

(כשורש עץ 4)

כלומר: ונקל בעיני המשורר הגאה לשים את כוכבי השמים וכסיליהם מרמס לכף רגלו ולרגל עשרים הספרים שחיבר. כאן באה מלת קט במשמעות קטן ונקל. וכן הוא אומר באותו שיר, בית:

: 27

אֲשֶׁר לוֹ אִם יִבְקֶשׁ קֶט הַנְּחָה   גִּזְרֵתִיהוּ וְשָׂרְפֵתִי גִזְרֵיו

כלומר: אילו היה לבי מבקש מעט מנוחה ממרוצתו ויגיעו להשיג את החכמה, הייתי גוזר אותו לגזרים ושורפם באש.

בדומה לזה חטא גבירול לפי שיטתו של רבי משה אבן עזרה בכך, שניתק את המלה בָּבָה מן הצרוף "בַּבְּת עִינוֹ" והשתמש בה בנפרד, כגון בבית הבא:

תַּקְתָּמִּים עָלַי לֹחַ לְבָבִי וַיִּזְתְּרַת   כְּבָדִי, וַאֲשֹׁן עֵין יְמִינִי, וּבְבָתִּי
(ידידי שעו 23)

כלומר: חרתי ורשמתי את שלושת ידידי – אַחִיָּה, יצחק ותימן, הנוכרים למעלה בשיר – על לוח לבי, ועל הקרום המכסה את כבדי, ועל אישון עין ימיני, ועל בַּבְּתִּי. כיוצא בזה משתמש גבירול בצורה "מורשים" בניחוק מן הצרוף "מורשי לבבי", כגון בבתיים הבאים:

אִם תִּקְרְעוּ עָלַי לְבוּשֵׁיכֶם   אֶקְרַע אֲנִי לְבִי וּמוֹרְשֵׁי
(מי יחבש 5)

הדברים לקוחים מתוך אחת הקינות של גבירול על מות רב האי גאון, ואומר המשורר: אתם, קהל המתאבלים, קורעים עליו את מלבושיכם, כמנהג, לאות אבלות, אבל אבלי גדול מאבלכם, על כן לא תספיק לי קריעת המלבושים, אלא אקרע את לבי ומורשיי, על דרך הכתוב ביואל ב, יג: וקרעו לבבכם ואל בגדיכם. ובמקום אחר:

הִיחִיָּה הָאֲנוּשׁ מֵאִין יְדִידָיו   אֲשֶׁר הָיוּ לְמוֹרְשָׁיו דְּבָקִים
(עזבתני ועלתה 9)

אם בבית הקודם היה עוד זכר לצירוף "מורשי לבבי", שכן נמצאת בו מלת לְבִי על יד מוֹרְשֵׁי, הרי כאן נותק הקשר לגמרי ומלת לְבִי אינה מופיעה בבית כלל. אשר לשימוש ברבים של המאורות – מוצאים אצל גבירול את הריבוי של עֵינֵשׁ בבית הבא:

וּמְרָאָה הִלְבְּנָה בְּעִישָׂיָה   כְּכֹלָה נַעֲרוֹתֶיהָ מֵאִירָה
(ואלין ואני 3)

כלומר: מראה הלבנה בין הכוכבים הסובבים אותה הוא ככלה, המאצילה מאורה ומיוספיה על הנערות הסובבות ומלוות אותה. ואשר לאבנים טובות – הרי נמצאות צורות ריבוי שלהן בשירת גבירול לרוב, כגון בבתיים הבאים:

וְכֶסֶף כָּל פְּנֵי תַבַּל אֲמָרְיוֹ   וְנֶגַהּ אֹזֶר לְשִׁמְיוֹ עַל לְשִׁמְיוֹ
(אמר לאומרים 5)

כלומר: דברי המשורר כיסו את פני כל העולם והאיר אור אבני הלשם שלו מעל לשְׁמִיִם שלו (צימוד שלם: לְשִׁמְיוֹ–לְשִׁמְיוֹ). וכן:

וְרַק אֲשַׁחָה בֵּינֵם הַבֵּין לְבָדִי   לְלַקֵּט כָּל בְּדֻלְחָיו וְדָרְיוֹ
(כשורש עץ 12)

כאן בא "בדלחיו ודריו" כלשון רבים מן בְּדֻלְחָ וּמִן "על רצפת בהט ושש ודר וסוחרת" (אסתר א, ו).

וכן מוצאים "בְּדֻלְחִים וְסִפְרִים וְדָרִים" בשיר "לכה רעי", בית 13.

וכעין זה:

כָּל מַחְמְדֵי אֶסְפוּ עַל פִּי   מִבְּחַר גְּבִישֵׁי לֵה וְתִרְשִׁישֵׁי
(מי יחבש 4)

הכוונה: עם מות רב האי גאון בבל נאספו ונטלו כל מחמדיי, שהרי לא נותרה לבבל מכל מחמדיה כי אם אבן חן אחת – והיא הטובה שבאבני החן – הוא רב האי, פאר הדור, ואף הוא איננו, כי נפטר ונקבר בבבל. כאן מוצאים את האבנים הטובות גביש ותרשיש בצורות ריבוי: גְּבִישֵׁי, תִרְשִׁישֵׁי (כעדות החרוז המשותף בשיר זה, שהוא שִׁי, בשי"ן פתוחה).
ה"שניאה היותר גסה" שמצא רבי משה אבן עזרה – של מי היא? של משוררנו גבירול. הוא שאמר:

כְּסֵהר בְּמוֹלְדוֹ כְּתָרָה עָלֵי רֵאשָׁה   שֶׁהִיא מְשֻׁהֶמֶת כְּלָה מִיֶּשֶׁפָּה
(מי זאת כמו שחר 5)

כלומר: כתרה של היפה מבהיק על ראשה כנצנוץ הראשון של אור הירח על רקע אפולולית הלילה, והיא מקושטת כולה באבני שוהם ובאבני ישפה. המשורר בנה אפוא פעלים מְשֻׁהֶמֶת מִיֶּשֶׁפָּה (או מִיֶּשֶׁף) מן השמות שֶׁהֶם ויֶשֶׁפָּה.
כיוצא בו הוא אומר במקום אחר:

וּמִדְּבָרָיו מְשֻׁהֶמֶים   בְּעַת יָנוּב וְעַת יִפְצָה
(תברך מבלי קצה 9)

כלומר: דבריו של השליח הם כאבני שוהם, בשעה שהוא מדבר ובשעה שהוא פוצה, כלומר פותח, את פיו.
גם הביטוי "וְנִפְשֵׁי פְּנִינֵיהָ", כלומר נפש זכה כפנינים, הוא של גבירול, בשירו "פרוד עלי פרוד", בית 2. וכן הוא אומר במקום אחר בתחילת שירו:

וְנִפְשָׁנוּ פְּנִינֵיהָ וְעַל כֵּן   גִּזְרָנָהּוּ [חֲרוּזִים] מְפִינִים
(עטה הוד 59)

ובמקום נוסף, גם כן בתחילת שירו:

שֶׁמֶשׁ וְיָרַח מִבֵּין מְאוּרֵיהָ   וּבֵין פְּנִינֵיהָ רֵיחַ פְּנִינֵיהָ
(גפן שתולה 20)

וב"כתר מלכות" (פסקה כה) הוא אומר על הנשמות והנפשות הרמות: "כָּלֶם גִּזְרוֹת פְּנִינֵינֹת"; וכאן מורגש הקשר עם הכתוב: אדמו עצם מפנינים ספיר גורתם (איכה ד, ז).

בסוף דבריי אעלה על ראש שמחתי את זכר העברי והגדיב הגדול רבי שמחה זאב זלצמן ז"ל, שהפָּרַס קרוי על שמו, והבניין שבו אנו נמצאים נבנה מהונו ונושא את שמו. כן אביעה נא את רגשי תודתי לאקדמיה ללשון העברית, שזכותי להיות מעובדיה הראשונים במילון ההיסטורי ללשון העברית, ושזכותי היום בפרס הנכבד הזה.

ד.

הצעת התקציב לשנת 1972/3

הוצאות

		1. מינוח, דקדוק ושירות לציבור	
		א. העבודה המדעית	
		1. משכורת - 9 עובדים	130,000
		2. הוצאות סוציאליות	39,000
		3. תחזוקת הספרייה	25,000
		4. ספרות מקצועית	3,000
	197,000		
		ב. פרסומים: הדפסה, שכר סופרים	
		1. זיכרונות האקדמיה	14,500
		2. "לשונו"	38,500
		3. "לשונו לעם"	16,000
		4. דפי "למד לשונך"	17,000
		5. מילונים מקצועיים	25,000
		6. סדרת "מקורות ומחקרים"	25,000
	333,000	136,000	
		2. המילון ההיסטורי: העבודה המדעית	
		1. משכורת - 18 עובדים	230,000
		2. הוצאות סוציאליות	69,000
		3. מכונות יב"מ - דמי שימוש	12,000
		4. מחשב אלקטרוני	58,000
		5. ציוד להפעלה	23,000
		6. ספרות מקצועית	3,000
		7. שכר עריכה ושונות	5,000
	400,000	400,000	
		3. פרסים למחקר	
		1. פרסים מקרן זאלצמאן	3,000
	3,000	3,000	
		4. אמרכלות	
		1. משכורת - 12 עובדים	104,000
		2. הוצאות סוציאליות	31,000
		3. נסיעות והוצאות לישיבות	20,000
		4. ציוד משרדי	10,000
		5. טלפון ודואר	14,000
		6. ביטוח הבניינים והרכוש	3,000
		7. ביקורת חשבונות	1,500
		8. לשכת תל-אביב	10,000

		10,000	9. תחזוקת הבניין והגינה
		16,250	10. גימלה לשלושה עובדים
224,000	224,000	4,250	11. שונות
<u>960,000</u>			

הכנסות

			א. הקצבות
	550,000		הממשלה (משרד החינוך והתרבות)
575,000	<u>25,000</u>		הסוכנות היהודית
			ב. השתתפות מוסדות בפעולות
	145,000		יד אבי היישוב
	60,000		קרן זיכרון למען תרבות יהודית
	50,000		מוסד ביאליק
	40,000		שירות השידור
	35,000		קרן מץ
360,000	<u>30,000</u>		הטכניון
	2,000	2,000	ג. תרומות
	20,000	20,000	ד. מכירת פרסומים
	3,000	3,000	ה. רווחי בנק מקרן זאלצמאן
<u>960,000</u>			

הא' בן-מנחם: אומדן ההוצאה בסך 960 אלף לירות עולה ב-13.5% בערך על תקציב שנה זו, ושתי סיבות לדבר: - ההתייקרות והצורך בתוספת עובדים, בעיקר במפעל המילון, הנהנה מסיוע של קרנות שונות לקידום עבודתו.

אומדן ההכנסות נערך, כמובן, לפי זה, ונקווה לטוב.

בשנים שחלפו היו האומדנים מתאמתים בערך ב-70%-75%. בשנה השוטפת נגיע - זו הפעם הראשונה - ההכנסה לכ-95% של האומדן שאושר, וזאת הודות לכך, שהממשלה הגדילה את הקצבתה ב-70 אלף לירות, ושנתקבלה הקצבה מקרן מץ בסך 35 אלף לירות, שלא היו באומדן. כמו כן העלתה גם הסוכנות היהודית הקצבתה בעשרת אלפים לירות.

עם זאת צפוי השנה גירעון מסוים במאזן השנתי, ואנו מתאמצים למנוע דבר זה שנים אחדות. לדוגמה: הגירעון המצטבר עמד בשנת 1965 על סכום של 163,547 לירות, ועלה בידינו להקטין עד שנת 1969 ולהעמידו על 85,435 לירות.

אנו מבקשים מן הממשלה, שתעלה את הקצבתה לשנה הבאה ב-100 אלף לירות, בהתחשב עם ההתייקרות. אין זו אלא בקשה צנועה, אבל המצב ידוע לכולנו: יש קשיים בהגדלת תקציבים ויש דרישות לקיצוצים בתקציבים. נקווה שתיענה בקשתנו בחיוב. מוסד ביאליק, הרואה עצמו שותף לעבודת המילון, ממשיך להקציב 40 אלף לירות, ואנו מבקשים מדי שנה הגדלת ההקצבה, אך ללא הצלחה. אולי ניענה הפעם.

לעבודת המילון מסייעים עוד שלושה מקורות: קרן רוטשילד, היא יד אבי היישוב; קרן הויכרון למען תרבות יהודית; קרן מץ. קרן יד אבי היישוב מופיעה באומדן שלנו בסכום של 145 אלף לירות, אך הסכום הזה עודנו טעון בירור, וייתכן שיוגדל. הגשנו תכניות לעבודות המילון

לתקופה של עשר שנים, ולפי ההערכה של עבודה זו ביקשנו בשנה הראשונה סכום של 210 אלף לירות. סכומי ההקצבות של שתי הקרנות האחרות המופיעות באומדן הם סכומים, שהובטחו לנו לשנת 1972/73.

אלה הם הדברים שיכולתי להוסיף בעל-פה להצעה שהוגשה בכתב. הצעת התקציב נדונה בוועד האמרכלי ובמנהלה וקיבלה את אישור שני המוסדות.

הא' אירמאי: אני מבקש להעיר לסעיף ג' של הצעת ההכנסות - סעיף תרומות - שנקבעו לו 2,000 לירות. האם אין אפשרות להגדיל את ההכנסות למעשה? ברוב המוסדות מסוג זה - התרומות מהוות סעיף נכבד בהכנסה.

הא' בן-מנחם: פנינו אל כל העיריות במכתבים וביקשנו הקצבת סכומים למטרה זו. לאחר חליפת מכתבים קיבלנו בסוף מרוב העיריות תשובות שליליות. עיריית חיפה תורמת בכל-זאת סכום של 1,000 לירות לשנה; חולון תורמת סכום של 300 לירות. תל-אביב החליטה באחרונה - לאחר התכתבות ממושכת - להקציב סכום של 2,000 לירות לשנתיים. אנו נושאים ונותנים עם מוסדות אחרים, ואנו מוסיפים לבקש תרומות, ואם הסכום בסעיף זה יעלה על האומדן של 2,000 לירות, יהיה בזה ניסיון למנוע גירעון צפוי.

הצעת התקציב לשנת 1972/73 - אושרה

ה. הא' איתן מרצה על

מפעלים בין-לאומיים במינוח והשפעתם על פעולת האקדמיה

בסוף אפריל ובראשית מאי בשנת 1971 השתתפתי בליסבון במשך שבועיים בכינוס של ועדה אחת מוועדות ארגון התקנים הבין-לאומי, ששמו הלועזי בראשי תיבות איסו, ISO. מכון התקנים הישראלי מינה אותי לנציגו בכינוס זה, הואיל ועמדו לדיון בו כמה נושאים, שיש לנו עניין בהם - ביניהם בעית התעתיק של עברית ולשונות אחרות בכתב לאטיני וענייני תיעוד ומינוח שונים. הוועדה, שנתכנסה בליסבון, עוסקת זה שנים אחדות בכל בעיות התיעוד (דוקומנטציה), ועיקר עבודתה נעשית בוועדות-משנה ובקבוצות-עבודה.

אסתפק כאן בהזכרת הנושאים שנדונו, וארחיב את הדיבור רק על נושאים מיוחדים לענייני מינוח ולשון, אעפ"י שבשום דיון מדיוני המוסדות הבין-לאומיים האלה אין לך עניין, שאינו גורר גם בעיות מינוח. דנו בכינוס בתקן בין-לאומי למספור ספרים וכתבי-עת, בקיצורי שמות ארצות, באוטומציה בתיעוד, בכללים לסידור אלף-ביתי, בתעתיק של לשונות רבות לכתב לטיני, בכללים לחיבור תקצירים, תמציות וליקוטים מפרסומי מדע ועוד.

הואיל ולמליאת הוועדה היו רק שלוש ישיבות, ורוב העבודה נעשתה בוועדות-המשנה, שאחדות מהן ישבו בעת ובעונה אחת, בחרתי באותן הוועדות העוסקות בענייני לשון - הן ועדות-המשנה לתעתיק, למינוח ולחיבור תיסאורוסים. עניין התעתיק אינו שייך לנושא הרצאתי הזאת; לפיכך די לי, אם אומר, שזה שנים אחדות קיים תקן בין-לאומי לתעתיק העברית, המבוסס על כללי התעתיק של האקדמיה ללשון העברית, אבל התפתחות מקצוע התיעוד הביאה בעיות חדשות, שלא היו ידועות לפני כן, כגון השימוש במחשבים, שאינם יכולים לקלוט ולפלוט אותיות בעלות סימנים דיאקריטיים.

ועדת-המשנה למינוח בדקה הצעה לפרק מן המילון למונחי התיעוד, המתחבר והולך. הדיונים האלה ותהליך העבודה בוועדות הבין-לאומיות בכלל דומים מאוד למה שידוע לנו מעבודת ועדותינו, אך יש הבדל אחד: שם אין עוסקים בדרך כלל במונחים ללשונותיהם,

זה עניינם של בעלי-המקצוע לארצותיהם; עיקר תפקידה של הוועדה הבין-לאומית הוא להגדיר את המושגים המובעים במונחים.

מכאן ולהלן איחד את הדיבור על פעולות המוסדות הבין-לאומיים במינוח.

בשנת 1931 פרסם הדוצנט הד"ר אויגן ויסטר באוסטריה את המהדורה הראשונה של ספרו "התקנון הבין-לאומי של לשון הטכניקה"¹. ספר זה, שמאו כבר זכה למהדורות השלישית, פתח את העבודה הבין-לאומית במינוח והתזה את קווי היסוד של תורת המינוח, תורה העוסקת במושגים, בקשרי המושגים, במערכות מושגים ובכינויי המושגים, היינו במונחים. אחר שתורגם הספר לרוסית, הציעה ברית-המועצות בשנת 1935 לארגון התקנים הבין-לאומי, שיעמיד ועדה למינוח, ואמנם החלה ועדה זו בעבודתה בשנת 1936. אבל מחמת מלחמת העולם השנייה חלה הפסקה בפעולה, והיא התחדשה רק בשנת 1952 עם הקמת הוועדה מס' 37 מטעם איס"ו.

עליי להוסיף ולהסביר, שכל ועדה טכנית של איס"ו מורכבת ממכוני תקנים ארציים, ומכון ארצי אחד ממונה על מזכירות הוועדה. נציגי המכונים החברים מתכנסים פעם בשנה או בשנתיים לדיון ולהחלטה על ההצעות, ששלחה המזכירות לכל המכונים הארציים, ועל ההערות, ההשגות והצעות-השינוי שנתקבלו. מובן מאליו, שבתנאים אלו ההתקדמות בעבודה איטית מאוד, איטית עוד יותר מעבודת האקדמיה ללשון העברית, וגם שם ההתקדמות וההישגים הם בעיקר זכותם של אנשים מועטים בכל מקצוע ומקצוע.

ועדת איס"ו למינוח בראשות ויסטר הניחה במשא-ומתן של שנים רבות את היסודות להסכמים בין-לאומיים על עקרונות המינוח. עקרונות אלו, החלים על כל הלשונות, מכונים לטיפול אחיד במינוח בכל מקום. המטרה היא להסיר מכשולים מדרך ההבנה ההדדית בין דוברי לשונות שונות, ואפילו בין בעלי לשון אחת. בדורנו מתרבה והולכת כמות הידיעות בטכניקה ובמדעים, שיש להעבירן ממקום למקום, ובאותה מידה מתרבים קשיי ההבנה והתקשורת. רוב הקשיים האלה נובעים משימוש במושגים, שהגדרתם אינה ברורה ומוסכמת, ומשימוש בשיטות לא-אחידות בהגשת החומר.

ראוי לציין, שהמאמצים להאחדה, שהיא התנאי להבנה הדדית, אינם פוגעים בשום פרט מפרטי האוצר והמבנה של כל לשון ולשון. האחדה ותקנון כאן פירושה בחירת מונחים שקוליה-הגדרה בשתי לשונות או יותר – או על-ידי בחירת המונחים ההולמים בכל לשון או על-ידי הגדרה ברורה של המושג, שכל לשון מביעה במונח שלה.

מדברים בימינו על "התפוצצויות" שונות, כגון "התפוצצות האוכלוסייה", וכך גם על "התפוצצות המידע", כלומר ריבוי עצום של ידיעות, שהאדם שוב אינו יכול לכלכלן ולהשתלט עליהן. אחת הדרכים לשלוט בהמון הידיעות, המצויות והדרושות במקומות רבים, היא עיבוד החומר במכונות אלקטרוניות. בתהליכים אלו עוסקת הקיברנטיקה מצד התיאוריה, ומקצוע עיבוד הנתונים מצד המעשה. רשתות האינפורמציה, שעומדים ליצור למקצועות שונים, מצריכות קודם-כול עבודת מינוח, תיאום בין-לאומי של מושגים ומונחים. את הנתונים מעבדים, מסווגים ומחסינים, ואל המידע שבמחסן ("ב"מח") של המחשב מגיעים באמצעות תיבות-אחיוה, הקרויות דסקריפטורים. הדסקריפטורים של כל מקצוע מכונסים בתוך מילון, ששמו הבין-לאומי הוא Thesaurus, אוצר מלות המקצוע. אולם, כפי ששמעתי בכינוס, כבר באו לידי המסקנה, שלפי שעה לא ייתכן חיבור תיסאורוסים דו-לשוניים, ואין צריך לומר רב-לשוניים, מחמת השוני שבין תחומי המשמעות של מונחים בין לשון ללשון. הרי המונח עם מושגו המוגדר הוא המפתח, כביכול, ל"שליפת" המידע מן הזיכרון של המחשב, ולכל לשון מפתחות משלה, היינו מונחים עם מושגים משלה.

1. E. Wüster, Die internationale Sprachnormung in der Technik, besonders in der Elektrotechnik, Berlin, VDI-Verlag, 1931. — Dritte Auflage, 1970.

עתה עומדים לכותן בווינה, בסיוע אונסקו, מרכז אינפורמציה בין-לאומי למינוח. שם, במכון התקנים האוסטרי, נמצאת למן שנת 1952 מזכירות ועדת איסו לעקרונות ולקואורדינציה במינוח. מן המכונים הארציים משתתפים בוועדה זו 16 פעילים ו-27 מכונים בתור משקיפים. התפקיד הראשון של ועדה זו היה להניח את היסודות לשיתוף הפעולה הבין-לאומי במינוח. ושני סעיפים במפעל זה – האחד קביעת עקרונות למינוח ולמילונאות, והאחר שימוש העקרונות האלה בחיבור מילונים הלכה למעשה.

אשר לעקרונות, יצאו עד עתה שבע המלצות מטעם ארגון התקנים הבין-לאומי:

1. "מילון המינוח" באנגלית ובצרפתית, שנתפרסם ב-1969: הוא כולל 95 מושגי יסוד של תורת המינוח, מחולקים ל-5 הפרקים האלה: עולם התופעות – מושגים והגדרות – מונחים – מילונים – שימוש המונחים. רק הפרק "מילונים" עדיין לא יצא, ומכילים אותו לפרסום בנספח. בנספח אחר יבואו המונחים גם בלשונות נוספות על האנגלית והצרפתית.
  2. בשנת 1969 יצא "מדריך להכנת מילונים שיטתיים"³. כאן בא פירוט של ההכנות לעריכת מילון, של הדרכים לבחירת המושגים והמונחים ולסידורם, של עריכת כתב-היד, של חיבור המפתחות האלף-ביתיים ועוד.
  3. בשנת 1968 הוציא איסו המלצה, ששמה "עקרונות הכינוי"⁴, ובה 31 עקרונות המגדירים את מהותם של מושגים, מערכות מושגים, הגדרות ומונחים.
  4. באותה שנה נתפרסם גם מדריך ל"האחדה בין-לאומית של מושגים ושל מונחים"⁵. מוסברים בו היתרונות והאפשרויות לקבוע מושגים אחידים ומונחים אחידים וגם גבולות היכולת להאחד את דרכי ההבעה של לשונות שונות.
  5. בהמלצה על "המערך של מילונים שיטתיים רב-לשוניים" משנת 1969 מתואר אופן העריכה של ערכי המילון ושל כרטסת המילון, מספור הערכים וסדר הפרטים בתוך הערך בכל לשון ולשון.
  - 6-7. בשתי חוברות, שיצאו אחת ב-1967 ואחת ב-1970, נקבעים סמלים לסימון לשונות, ארצות ומוסדות וסמלים לקסיקוגרפיים⁷.
- אחרי שבעת הפרסומים האלה עומד עתה להתפרסם קוד של צבעים לסימון לשונות. שכן מציעים לכרוך כל מילון בצבע או בצבעים, המסמלים את לשונות המילון. ועוד מכינים הוראות לעריכה של מילונים שיטתיים חד-לשוניים.
- אני עובר עתה לשימוש המעשי, שכבר ניתן לעקרונות האמורים, היינו לפירוט המילונים שנתחברו לפיהם. כדי להדגים את השימוש בעקרונות הלכה למעשה ערך והוציא ויסטר ב-1968 בשיתוף בעלי מקצוע מארצות רבות "מילון בין-לאומי למכונות-עיבוד"⁸. כרך-היסוד כולל את המונחים באנגלית ובצרפתית ואת ההגדרות, וכרך-לוואי ראשון – את המונחים הגרמניים. ספר זה, המיועד לשמש דוגמה למילונים רב-לשוניים אחרים יצא ביזמת הוועדה הכלכלית האירופית של האומות המאוחדות.

2. Vocabulary of Terminology, ISO Recommendation 1087, 1969.
3. Guide for the Preparation of Classified Dictionaries, ISO Rec. 919, 1969.
4. Naming Principles, ISO Rec. 704, 1968.
5. International Unification of Concepts and Terms, ISO Rec. 860, 1968.
6. Layout of Multilingual Classified Vocabularies, ISO Rec. 1149, 1969.
7. Symbols for Languages, Countries, and Authorities, ISO Rec. 639, 1967. — Lexicographical Symbols, ISO Draft Rec. 1951, 1970.
8. E. Wüster, The Machine Tool, An International Dictionary of Basic Concepts, London, 1968. — Grundbegriffe bei Werkzeugmaschinen, Deutscher Ergänzungsband..., London, 1967.

במרכז ארגון התקנים הבין-לאומי בניגובה מכינים חיבור מילון טכני מקיף, שיבואו בו כל המונחים והגדרות המושגים, המשמשים בכל התקנים הרבים של הארגון. מערכת המילון הזה תעבוד, כמובן, לפי עקרונות המינוח והמילונאות, שהותקנו ובשיתוף הוועדה למינוח שמרכזה בווינה.

ראוי לציון מיוחד המילון האלקטרוטכני הבין-לאומי, שכבר יצאו ממנו חלקים רבים. זהו מפעל של הוועדה האלקטרוטכנית הבין-לאומית, ואף הוא ערוך לפי הכללים, שנתקבלו במוסדות הבין-לאומיים. כל חלק מביא את המונחים של תחום אחד מתחומי האלקטרוטכניקה בשמונה לשונות עם הגדרת המושגים באנגלית ובצרפתית. המילון העברי לקשרי רדיו, שיוצע לאישור המליאה של האקדמיה ללשון העברית בשנה זו, אינו אלא תרגום המילון מס' 60 ממילוני הוועדה האלקטרוטכנית הבין-לאומית⁹, ולוואי שיזכו כל ועדותינו לבסיס נאמן כזה ולהקלה כזו בקביעת המונחים העבריים על יסוד הגדרות מבוררות ועל יסוד אוסף בדוק של המונחים הלועזיים. אבל, כידוע, מילונינו אינם אלא מתרגמים מלים, ודבר חשוב עדיין חסר בהם - הגדרת המושגים בעברית, ואם תוספת זו אינה מתפקידה וביכולתה של האקדמיה, נראה לי, שעל האקדמיה ליוזם שכלול זה על-ידי שיתופם של מוסדות מקצועיים ועל-ידי חלוקה חדשה של עבודת המינוח בינה ובין המוסדות האלה.

מכון התקנים הגרמני, המרכז את הוועדה לתיעוד, מתכוון לערוך סמינרים בין-לאומיים לבעיות מינוח.

המרכז המוקם באוסטריה יהיה ממונה גם על תיאום פעולותיהן של ועדות המינוח לארצותיהן. התיאום בא למנוע, מצד אחד, הגדרה שונה של מושג אחד בוועדות שונות, ומצד אחר למנוע השמטת מושגים חשובים.

הקלה רבה תבוא בהעברה של ידיעות מארץ לארץ ובהבנה ההדדית בין בעלי מקצוע בני עמים שונים, אם תושג האחדה בהגדרות של מושגי המדע והטכניקה. אשרי המתמטיקאים, שלרוב מושגיהם הגדרה אחת בכל הלשונות. לא כן מקצועות אחרים, שבהם שוני ההגדרה של מושג בין לשון ללשון עלול לגרום ערבוב מושגים ואף אבדן מידע, שכן מאין אחידות אין להגיע אל פרט של מידע, המוחסן לפי מלים בעלות תוכן מוגדר. החוברת, ששמה "הצעה לאחידה בין-לאומית של מושגים ושל מונחים" מורה את הדרך להסיר מכשולים אלו, אבל הפעולה המעשית בתחום זה עדיין לא התחילה.

ראיתי במכון האוסטרי אוסף של אלפי מילונים כלליים ומקצועיים; מילונים מגדירים בלשון אחת או בלשונות אחדות; מילונים מתוקנים, היינו מילונים, שמונחיהם והגדרותיהם נקבעו כתקן לשימוש בלשונם ובמקצועם; מילונים לא-מתוקנים, היינו שמחבריהם מגדירים לפי ידיעתם והבנתם; וכמובן, אף מילונים כמילוני האקדמיה ללשון העברית, המביאים רק מונחים מקבילים בכמה שפות והמועדים לכל הסכנות, הכרוכות בהיעדר ההגדרה. יש גם כמה ביבליוגרפיות למילונים מקצועיים¹⁰, ובקצתם אנו משתמשים כדי לגלות את הספרים הלועזיים העשויים לסייע בקביעת המונחים העבריים.

מלבד ארגון התקנים הבין-לאומי עם ועדותיו המקצועיות, בפרט הוועדות, שיש להן עניין מיוחד במינוח כוועדה האוסטרית לעקרונות ולתיאום במינוח והוועדה הגרמנית לתיעוד,

9. International Electrotechnical Dictionary (2nd ed.), Group 60: Radiocommunications, International Electrotechnical Commission, Geneva, 1970.
10. E. Wüster, Bibliography of Monolingual Scientific and Technical Glossaries, vol. I. II, Paris, UNESCO, 1955, 1959. — Bibliography of Interlingual Scientific and Technical Dictionaries, 5th ed., Paris, UNESCO, 1969.

מעוניינים ופעילים במינוח מוסדות בין-לאומיים אחרים. שלושה מהם זכיתי להכיר מקרוב, הואיל ובמקרה ערכו כינוסים בווינה בזמן שהייתי שם. ואלה הם:

1. האיגוד הבין-לאומי לבלשנות שימושית (AILA)¹¹, שאחת מוועדותיו, הוועדה למינוח ולמילונאות, התכנסה בווינה. כינוסו הבין-לאומי השלישי של איגוד זה ייערך בקופנהאגן בחודש אוגוסט 1972.

2. מועצת אירופה שבשטראסבורג, המכינה הקמת מרכז אירופי לתרגום, שתפקידו העיקרי לאסוף מונחים בכל לשונות אירופה ולהעמידם לרשות המעוניינים. יתפרסמו גם קובצי מונחים לפי מקצועות כדי להקל על המתורגמנים בכינוסים מקצועיים. הישיבה בווינה עסקה בתיאום הפעולות של מרכז המינוח, העומד להיווסד שם, ובין "בנק המלים", שמועצת אירופה אומרת להקים.

3. אונסק"ו, המעודד ומתאם את פעולותיהם של מוסדות, כגון עבודת הביבליוגרפיה למינוח ועבודת ההכנה ליצירת תיסאורוסים חד-לשוניים ורב לשוניים.

מלבד המוסדות האלה ידועים לי עוד מרכזי מינוח אחדים, כגון: שירות התרגום של ועדת הקהילות האירופיות בלוקסמבורג, המשרת ביחוד את תעשיית הפחם והפלדה במערב אירופה והממציא לנו בקביעות את פרסומיו החשובים; וכן ההתאחדות הבין-לאומית של המתרגמים FIT, גם מפעלי תעשייה רבים בכל הארצות הקימו משרדי מינוח ותרגום. כבר לפני 20 שנים בערך קשרה האקדמיה קשרים ראשונים עם קצת מוסדות בין-לאומיים, העוסקים במינוח ובבעיותיו. קשרים כאלה התרבו והתהדקו בשנים האחרונות, ואפשר להפיק מהם תועלת רבת-פנים.

לשמחתי ונכחתי בשיחותיי עם באי הכינוסים בליסבון ובווינה, שפעולתנו במינוח ידועה יפה, מתקבלת בהערכה ונחשבת למופתית מכמה בחינות, בפרט לגבי הלשונות של עמים קטנים ומתפתחים אחרים.

עם כל החיוב הזה נראה לי, שעבודת המינוח מטעם האקדמיה באה עד משבר. כבר קדמו לי אחדים מחברי האקדמיה ועמדו על הקשיים והציעו דרכים לתקנה. בפרט האדונים סדן ודוּתן. על יסוד דבריהם ועל יסוד הידיעות, שבאו לי עם הכרת המוסדות הבין-לאומיים, פעולתם ובעיותיהם, הנעתי לידי כמה מסקנות, הנוגעות למצב מפעלנו ולדרכים לתקנת המינוח בלשון העברית.

א. בשיטה, שאנו רגילים בה עד עתה, אין לנו תקווה למלא את צורכי הלשון החדשים והמתחדשים בזמננו. אמנם במקצועות רבים – הן מקצועות עתיקים כגון רפואה או פסיכולוגיה, הן מקצועות חדשים כגון אלקטרוניקה ועיבוד נתונים – עשתה האקדמיה דברים טובים והיא מוסיפה ועושה, אך לעולם עבודתה מפגרת אחרי הצרכים, וביתיים משתלט הלעז בספרות, בהוראה ובעבודה, ומשתרשים מונחים, שהם פסולים או מצד הלשון או מצד המקצוע או משתי הבחינות יחד.

ב. האשמה אינה בחברי האקדמיה ובעובדיה, העושים כמיטב יכולתם. אפילו יכלו חברי האקדמיה להכפיל את פעילותם בוועדות המקצועיות ובשאר מוסדותינו ולהרבות בעיון בחומר הרב, המוגש להם בכתב, ואפילו הכפילו או שילשנו את מספר עובדינו, לא היינו מספיקים לקבוע ולפרסם ולהפיץ את המונחים הדרושים, כל עוד אפשר להשגירם בפי הנוקקים להם והעם בכללו. אני אומר "בפי העם", מפני שבימינו מונחים מקצועיים רבים אינם שייכים לבעלי המקצועות בלבד, אלא עוברים במהרה לעיתונות, לשידורים ולשיחות יום-יום. ג. התפקיד, שקיבל עלי ועד הלשון והורישו לאקדמיה, נעשה כבוד מיכולתו של מוסד

11. Association internationale de linguistique appliquée.

אחד, שהרי לא לגילוי מונחים עבריים במקורות וליצירתם בלבד אנו עושים, אלא אף למיני בעלי המקצוע היועצים, לאיסוף חומר היסוד הלועזי, להגדרת המושגים לצורך הדין במונחים, להדפסת המילונים הגמורים ולהפצתם. מילון מקצועי בן אלף ערכים יש שהכנתו עד גמר הדפסתו נמשכת עשר שנים. בכמה מילונים כאלה אנו מספיקים לטפל בבת אחת, וכמה מקצועות חשובים אחרים אנו מוניתים בינתיים? את רוב המשא הזה צריך לפרוק בהדרגה מעל האקדמיה ולחלקו בין בעלי המקצועות ומוסדותיהם. הרי ידוע לנו, שבכל מילונינו שיעור חידושי האקדמיה קטן, בוודאי פחות מעשירית, ואילו רוב הערכים אינם אלא מלים קיימות בלשון. שכל אדם, היודע את מקצועו ואת לשונו, יכול לבחור בהן, בפרט אם איש האקדמיה מדריכו ומפקח על מעשהו.

ד. אין אני בא למעט את אחריות האקדמיה בתפקידה להנחות את התפתחות הלשון. כל המינוח וכל פרסום של מילון צריך שיעשה בפיקוחה. אולם אי־אפשר ואין צורך, שתדון האקדמיה או ועדתה בכל ערך וערך ותשלח כל הצעה של מלה בחוזרים ובהודעות־סיכום, אלא עליה לעורר את המומחים ואת מוסדותיהם, שיאספו את אוצר המלים הדרוש להם, וילבנו בעצמם בעיות מקצוע ולשון. מוכירות האקדמיה תסייע את המוסד ואת ועדתו, חבר אחד או שניים של האקדמיה ישתתפו בדיונים ויחליטו, מה ראוי באמת לבוא לעיון האקדמיה. וחבר זה, אנגב ישיבתו המתמדת עם המומחים, יקנה את הידיעה הדרושה במקצוע כדי להכריע בו ברוב שאלות הלשון.

ה. עם גמר העבודה בוועדה אפשר למנות עוד חבר מחברי האקדמיה ליועץ בעריכת המילון, כדי שיבדוק את כל הקביעות, שמא נמצא בהן פסול לשוני, שנעלם מעיני החבר שהשתתף במשא־המתן הקודם. ספקות וחילוקי־דעת שיוותרו עוד יובאו לבירור בוועד המינוח או אף במליאת האקדמיה. מליאה זו תוכל כך להיפנות לדיון בענייני לשון כלליים, כגון ענייני דקדוק ותחביר, וגם לליבון בעיות עקרוניות בתחום אוצר המלים.

ו. פעולה חשובה מאוד בדרך זו כבר נעשתה זה שנים רבות בשיתוף המבורך, הקיים בין הטכניון לאקדמיה בעבודת הוועדה המרכזית למונחי הטכניקה, אך אין זו אלא התחלה, ועלינו להרחיב את השיתוף של מוסדות אחרים ולתקן את חלוקת המעמסה בין השותפים. מטעם הוועדה המרכזית הזאת כבר הוחל גם בשכלול נוסף בעריכת מילונינו, והוא הבאת הגדרות בצד המונחים. למילון למונחי חקר העבודה, שמונחיו כבר אושרו באקדמיה, הוכנו הגדרות. גם לצורך השכלול הזה בעבודתנו דרושה חלוקה חדשה של האחריות בין האקדמיה ובין המוסדות המקצועיים.

ז. לא קל יהיה לעורר ולהפעיל את המוסדות, ובכללם האינברסיטאות, לעבודה זו, ולא במהרה יושג הדבר במילואו. יותר מדיי הורגלו להיות סמוכים על שולחן האקדמיה או להשלים עם הונחת הלשון במקצועות רבים. בכל זאת נראה לי, שאם תמסר האקדמיה להפעלת המוסדות ותתרכז בהדרגתם ובפיקוח על עבודתם במונחים, מותר לקוות, שנוכה קמעא קמעא לחלוקה נכונה של התפקידים ולהישגים ההולמים את הצרכים.

מילואים לביבליוגראפיה:

H. FELBER, Internationale terminologische Tätigkeiten im Österreichischen Normungs-institut (ÖN), ÖNORM 25 (1971), Nr. 4.
 E. WÜSTER, Inventory of Sources of Scientific and Technical Terminology, UNESCO, May 1971.
 E. WÜSTER, A Plan for Establishing an International Information Centre (Clearing-house) for Terminology, UNESCO, May 1971.

הא' אירמאי: בוועדה המרכזית למונחי הטכנולוגיה סיכמנו באחרונה את היקף העבודה שנעשתה והגענו לכשנים-עשר אלף מונחים. אותם 12,000 המונחים לא כולם חידושים הם; רבים מהם צירופי-מילים או חידושי משמעויות. ואם נשאל את עצמנו, אם הציבור משתמש ב-12 אלף המונחים - אשיב: איני יודע. ככול שאנו יכולים, אנו משתדלים להפיץ את המונחים. הטכניון מוציא לאור ביולטין, ובו נמסרות ידיעות על הרצאות. אחת לחודש אנו מצרפים דף לקט מחידושי האקדמיה. זוהי בימת הפרסומת הרחבה ביותר להחלטות האקדמיה, הואיל וביולטין זה מופץ בכמה אלפי עותקים ומגיע למקומות רבים, ולא רק אל אנשי הטכניון. אם תשאלו, הנעשה כל הדרוש כדי להפיץ את המונחים האלה - אוכל לומר, שרוב האנשים המתעניינים במונחים אינם יכולים להשיג את מילוני האקדמיה, כי אין הם מצויים בחנויות ספרים, לא נעשה להם פרסום, אין שומעים עליהם לא ברדיו ולא בטלוויזיה. הם מתפרסמים בזיכרונות האקדמיה, ואינם מגיעים לציבור אלא אם כן משהו מעוניין במונח זה או אחר. חלק גדול מקביעותינו מלפני שנים עדיין אינן ידועות בציבור. יש כאן בעיה של הפצת המונחים, והדבר לא נעשה.

לדעתי זוהי בעיה ארגונית-מנהלית. ייתכן שהאקדמיה ומוסדותיה אינם הנוף, שבעצם ברייתו נועד לזה. ייתכן שיש ליצור קשר עם גוף אחר, שחלק מתפקידו יהיה להפיץ ולפרסם את החלטות האקדמיה. ייתכן שזה דורש התקשרות חונית על יסוד תקציב מסוים. אבל סבורני, שזוהי אחת הפעולות החשובות העומדות לפנינו, באשר, לצערי הרב, טרם נעשה בזה כמעט מאומה.

בעיה שנייה: אם עיינתם בהצעת התקציב - ולא במקרה עוררתי את שאלת התרומות - הרי ראייתם, שליד הטכניון רשום הסכום של 30,000 לירות. היכן האוניברסיטאות האחרות? מדוע הטכניון, שהוא המוסד הכי רחוק מהומאניסטיקה וממדעי הרוח, צריך להיות הנוף היחיד הנותן את תרומתו? (הא' בן-חיים: הוא הקונה והנהנה הראשי.) רוב הוועדות של האקדמיה פועלות בחיפה בטכניון. אתם רוצים לומר, שהאוניברסיטה העברית, אוניברסיטת תל-אביב, אוניברסיטת בר-אילן, האוניברסיטאות בחיפה ובבאר-שבע ואלה העומדות לקום - אינן זקוקות למונחים בהוראה? גופים אלה לא נקפו אצבע. בפגישתו האחרונה של פרופ' איתן בנוכחותי עם המשנה לנשיא לענייני כספים בטכניון נתעוררה השאלה: מדוע רק הטכניון, מדוע לא אוניברסיטאות אחרות?

אני מציע את השאלה הזאת, כי אם יירתמו לפעולה גם אוניברסיטאות אחרות - זה יקל במידה רבה על האקדמיה. ועם זאת הן יפיצו את הידיעות על המונחים בקרב ציבור רחב יותר, שהרי עשרות אלפי סטודנטים לומדים בהן. אם כל אוניברסיטה תפיץ את המונחים האלה ותעשה למענם כמו הטכניון בתחומו שלו - אני חושב, שתצמח מכך תועלת רבה.

פרופ' איתן סיפר עובדה נכונה על מילון, שהכנתו אצלו נמשכה עשר שנים. המילונים שאנו עובדים עליהם כעת, הכנתם לא תימשך עשר שנים. הסיבה ברורה: החלטנו שלא לעבוד לפי המתכונת הישנה, אלא שוועדות מקצועיות גרידא ילבנו את המונחים והמושגים, יציעו מה שיציעו, ורק חידושי לשון שבהצעות יובאו לדיון בוועדה, שישב בה איש לשון. אני מקווה שדרך זו, אם ננקוט בה, תאפשר לנו לזרוז בהרבה את התהליכים. והריני ממליץ, כי ינהגו לפי שיטה זו גם ועדות שאינן בחיפה.

מי אמר, שעלינו להוציא מילון בדפוס בצורה מהודרת? מדוע לא באופסט? בדפוס אופסט כמות העבודה קטנה יותר. בתי הדפוס בחיפה, חוץ מאחד, אינם ערוכים להדפסת מילונים, ועם בית הדפוס בתל-אביב לא נוה לנו לעבוד. איננו חייבים להוציא מילונים מהודרים. ראיתי מילונים בין-לאומיים, היוצאים בצורה לא כל-כך מהודרת. זה יוויל את ההוצאות ויזרוז את ההוצאה לאור.

אני חושב, שאם נשקיע קצת מאמצים בכיוון זה, נוכל להרחיב בהרבה את העבודה, להפחית את בובוז הזמן ולהקל על חברי האקדמיה ויועציה המשתתפים בוועדותינו את הפצת המונחים בקרב הציבור.

הא' מיקם: שמחתי לשמוע את הצעותיו של הא' איתן, אבל יש לי שאלה אליו: האם אתה מאמין, שהוועדות המקצועיות של המכונים למיניהם, שיושבים בהן אנשי מקצוע בלבד, יכולות לעשות משהו מכוח עצמן? אם באתי לדון מתוך הניסיון, הרי בטכניון - למשל - יושבים מלומדים גדולים המתחבטים בשאלות לשוניות על אף נוכחותם של בלשנים.

אופטימיות יתרה היא אפוא לחשוב, שיבוא נציג האקדמיה מדי פעם ויפסוק הלכה, וכך ייגמר העניין. אני מסופק מאוד, אם תצלח עבודתם של אנשי המקצוע בלי השתתפות קבועה ומתמדת של אנשי האקדמיה.

הא' מייזלש: בעלי המילונים החדשים - איך הם מנצלים את החידושים; האם הם סופגים את חידושי האקדמיה?

הא' אירמאי: אשר למילון במקצועות ההידרוטכניים - אני דואג להפיץ את המונחים בקרב התלמידים וחבריי. מילונים אחרים - אני משתדל כל פעם להזכיר שהם קיימים. כששואל מישהו על מונח שנתפרסם באחד המילונים, אני אומר לו: למה אינך מבקש מן הספרן שבסניף שיפנה לספרייה המרכזית ויבקש את המילון? הרי שם מונחים מילונים כאלה, והם ניתנים חינם לכל ספריית סניף ולכל מורה הנוקק להם בהוראתו.

הביוליטין של הטכניון מופץ ומגיע לכל איש בטכניון. גם אם הוא משליך את הדף - יש שאינם משליכים, אלא אוספים ושומרים אותם - הריהו יודע שיש פעולה כזו. בטכניון הפעולה ידועה. אני טוען, שבמוסדות אחרים, אפילו אין יודעים על כך, וזלת מספר קטן של אנשים, היושבים כאן או בוועדות המשנה של האקדמיה.

עד כמה נקלטו המונחים בתחומים השונים - איני יודע. בתחום שלי - האחוז גבוה. זוהי תוצאה של פעולה מתמדת.

הא' קדרי: מתוך ניסיון בוועדה, אמנם לא כל-כך ממושך, אני רואה, מה איש הלשון יכול להוסיף לדיונים של אנשי מקצוע במינוח. לא אומר, שזה יותר מאשר שולי: יש שמופיע מונח, שאפשר להוסיף בו משהו לבירור מן הצד הלשוני. רוב העניינים נחתכים במהלך הדיונים המקצועיים; איש הלשון שומע, ועל פי הרוב השתתפותו היא לצורך לימוד עצמי.

הערות אחדות על שיתוף הפעולה בין האקדמיה ובין האוניברסיטאות: איני יודע, עד כמה אפשר להגיע היום לקירוב לבבות. דומני, שאין האוניברסיטה דומה לטכניון; אולי משום שבטכניון המדע השימושי הוא יסוד, הוא פתוח לשרת את הציבור בחיי המעשה גם בצד התרבותי-הלשוני. האוניברסיטאות אינן רואות עצמן כמוסדות למדע שימושי. על כן צריך לעמול קשה, כדי לשכנע אותן להקדיש עבודה, מחשבה וזמן לקביעת המונחים ולשימוש במונחים החדשים. אני חושב, שזה לא יהיה קל. אפילו במקצוע שלי, מקצוע הבלשנות, רבים מאוד לא הזדרו לקבל את המונחים המתחדשים. איני יודע, אם כולם יודעים את המונחים החדשים שכבר נתקבלו, וודאי אין הם יודעים את המונחים המחדשים, אלא הם מעדיפים להשתמש בצורות שונות של המונחים הידועים (לרוב מלועזית).

באוניברסיטאות חלק ניכר של המקצועות הם תחומים חדשים, שעדיין לא הגיעו לדון במונחיהם, והאנשים אין להם תרבות עברית ותודעה עברית. רבים מהם הם אנשי חוץ לארץ, שבכלל אינם יודעים עברית במידה מספקת. על כן אנו כאן במצב קשה מאוד, ואיני יודע, אם יש סיכויים לעשות הרבה לפי שעה.

אולי כדאי להתחיל בכיוון של שיתוף אחר. אני מציע, שנבדוק את מידת קליטתם של החידושים באותם מקצועות, שיש בהם שימוש מוזמן ופתיחות לקבל אותם. בתחום זה אפשר לעשות משהו. אפשר שתעשה האוניברסיטה עבודה שיטתית לבדיקת מידת קליטתם של החידושים.

הא' פליישר: אני מבין, שהסיכום שבסוף הרצאתו של הא' איתן הובא כהצעות החלטה מעשיות, שאולי יביאו לשינויים מהפכניים בעבודת האקדמיה. ספק, אם זוהי השעה המתאימה לדון בכך. אולי ראוי להגיש את ההצעות האלה לעיון לחברי האקדמיה ולהעמיד אותן לדיון באחת הישיבות הקרובות של האקדמיה.

הא' בן-חיים: אני חושב, שהא' איתן הצניע קצת בצניעותו את חלקה של האקדמיה, שהרי גם הוא תרם לכך. אני יודע מפגישות עם אישים שונים, שעבודת האקדמיה במונחים נחשבת ביותר בחוץ לארץ. אני יכול להזכיר את ביקורו של אחד האנשים משוודיה, מומחה מיוחד לטרמינולוגיה, שבא לראות את האקדמיה שלנו, כיוון שזו אקדמיה מצליחה באשר למונחים, בשעה שבשוודיה מונחים אנגלים רווחים במינוח, והם מתקשים לשנות מצב זה. יש אדישות גמורה – כך נאמר לי – בחוגים שונים שם לעניין הלשון.

אני יכול להזכיר גם את ביקורי בפראג בשנת 1968 לרגל עניין מדעי. משמעו שאני מן האקדמיה ללשון העברית, באו אנשים לשוחח עמי, ובהם איש שהוא ממונה על המינוח. הוא הראה לי חוברת הכוללת דברים דומים לאלה שאנו עושים, וסיפר לי, כיצד נעשית שם העבודה מטעם האקדמיה. שם האקדמיה היא כמו מחלקה של ממשלה, והיא שולטת על התקציב למדעים. אין שם עבודה בהתנדבות, כדרך שמקובלת אצלנו. הממשלה מחליטה, כי בתחום מסוים צריך לקבוע מונחים. לצורך זה משחררים מהנדסים מבת-חרושת לתקופת זמן, מהנדסים ממקצוע מסוים, והם יושבים עם יועצים בלשניים מן האוניברסיטאות. אומרים לכל אחד מהם: עכשיו אתה עוסק בזה, אתה עובד עם אנשים אלה חודש או חודשיים. בדרך זו קובעים את המונחים. לא נראה לי, שיש שם עבודה ענפה בטרמינולוגיה בדומה לנהוג אצלנו, יש להם יתרון גדול, שהם שולטים על זמנם של האנשים, הפועלים בתחום זה.

בעצם שאלת הלשון אין להשוות את מצבנו עם מצבם של עמים אחרים. בקרב אומות אלה השכלת האנשים היא בלשון אמם. כל אחד יודע את לשונו. אמנם רמת ידיעת הלשון שלהם אינה גבוהה כשל בלשנים, אבל הלשון היא לשון אם להם. אצלנו רוב ניכר של בעלי המקצועות לא חונכו בלשון העברית ובתרבות עברית. אם נאמר, שהם עצמם יכנסו את החומר, יבררו את השאלות ויקבעו את המונחים – איני מאמין, שיהיו אלה מונחים, שהאקדמיה תסמוך ידה עליהם. לכן אני חושב, שקשה מאוד להשוות את מצבנו למצב עמים, המוכנים להסתפק ברמה לא-גבוהה של הטרמינולוגיה המקצועית, אבל לכל אנשי המקצועות יש ידיעה שורשית בלשונם. אם ניתנים להם עזרה וסיוע של בלשן, יש בידם להתגבר על בעיות התרגום.

אני יודע מן הניסיון בעבר, שרוב הזמן הנדרש להכנת מונחים הוא בהכנה מקצועית של החומר. פירוש הדבר: מבקשים ממישהו, מורה או מרצה באוניברסיטה, שיכנס את המונחים הנחוצים לו. מתחננים לפניו, שיבוא לישיבות, לאחר שאסף את המלים במקצועו. לפי מה ששמענו מפי הא' איתן, בחוץ לארץ מכינים את החומר המקצועי, הגדרות המונחים וכדומה. אילו יוכלו לקבל את החומר עם ההגדרות בצורה מסודרת, היינו יכולים לעבוד בקצב גדול יותר. שאלה אחרת היא: האם הגיע הזמן למסור חלק ניכר מעניין המינוח למוסדות שונים? השאלה, מי הם המוסדות והאישים, שאנו יכולים למסור להם את השלב הראשון של העבודה – טעונה בדיקה. צריך לבחון, איך ניתן לממן זאת, שהרי רוב האנשים האלה אינם מוכנים, או אינם יכולים, לעשות את העבודה חינם.

תמיד ניסינו לעסוק במונחים יסודיים. המילון למונחי גרות הבניין שפרסמנו הוא מילון יפה ביותר בעיניי. הוא כולל 247 מלים. יש בגרות יותר מונחים. אך האקדמיה מעוניינת לקבוע אותם מונחי היסוד, שרבים משתמשים בהם. איננו דואגים כל כך לאנשים, שהם מומחים במקצוע. במקום לעבוד בנושאים גדולים, המכילים אלפי מלים, שאנשי מקצוע בלבד נזקקים להם, האם לא יהיה נכון יותר לעבוד באותם מונחי יסוד, שהציבור הרחב נזקק להם? אך הבחנה זו אינה מוחלטת. מונחים שהיום משתמשים בהם מעטים, מחר אולי ישתמשו בהם רבים. אנו עוסקים במקצועות מיוחדים וחדשים כגון בעיבוד נתונים, ואולם יש ערבוביה גדולה במונחים יסודיים (כגון חלקי לבוש והנעלה). שמא נכון יותר לעסוק במקצועות שימושיים ביותר, בהיקף שהוא משותף למקצועות רבים ולכל הציבור? אנו עוסקים במילון אחד לפעמים עשר שנים. דומני, שצריך לחפש עצה, כיצד להגביר את הקצב. על ידי שינויים בתקנון העבודה ניסינו למצוא תיקון למצב, ואיני יודע, אם זה יפתור את הבעיה.

נראה לי שההצעה של הא' פליישר, שיוכנו הצעות מפורטות על דרכי העבודה במינוח, ושנדון בהן במליאת האקדמיה – ראויה להתקבל.

הא' שלי: אני מצטרף להצעתו של הא' פליישר, שנקדיש לנושא זה שיחה מיוחדת או ישיבה מיוחדת, לאחר שתהיינה ההצעות מוכנות ונוכל לעיין בהן. אבל יש דבר אחד שאיני רוצה לפסוח עליו, וכוונתי להערת הא' קדרי, משום שהוא איש האוניברסיטה. התקשיתי להבין את ההבחנה, שהוא ביקש להבחין בין הטכניון לבין האוניברסיטה. כל ימיי ידעתי, שהדרך הטובה ביותר להשגרת מונחים זו דרך ההוראה. כל מונח נקלט, אם אך יש לו חוג של צרכנים המשתמשים בו, ואין לך ריכוז צרכנים גדול מבית-הספר. המורה מדבר, התלמידים כותבים וקוראים. איני יודע, מהו ההבדל בעינין זה בין הטכניון לבין האוניברסיטה.

באוניברסיטה מלמדים בלשנות – האם יש מילון לבלשנות? באוניברסיטה מלמדים ספרות – האם יש מילון לספרות? מלמדים סוציולוגיה, מקצוע שמוריו ותלמידיו מדברים דווקא לא מעט ומעל כל הבמות שבכתב ושבעל פה. האם קיימת איזו דיסציפלינה שהיא לדיבור זה? האם יש מילון? ולא רק מצד המילון – מכל עצמה של הלשון, דקדוקה, תחבירה, בניינה. מדוע מורה למדעי הרוח אינו מעוניין באלה? האם הוא זקוק ללשון עברית נקייה פחות ממי שמלמד פסיקה?

ההבחנה אינה בין בית-ספר לבית-ספר, אלא בין מורה למורה. יקחו הפרופסורים אל לבם את העניין הזה, כל אחד במקומו. באקדמיה יושבים פרופסורים רבים. אני מבקש לשמוע מהם תשובה.

הא' בן-חיים: הכול מסכימים, שנעשה בירור מיוחד בשאלה. כדי שיהיה הבירור מעשי, צריך להכין את ההצעות. מאחר שוועד המינוח יושב בקביעות, הדרך הנכונה היא, שוועד המינוח יכין את ההצעות, מה התכלית שאנו צריכים להגיע אליה: האם נותר על חלק מעבודתנו, או נשנה את השיטה? כאשר טובא לפנינו הצעה מעובדת ומנובשת, נוכל להתווכח עליה.

הא' דותן: נראה לי כי מן הראוי לחכות. כפי שחלק מן החברים יודע, הגשתי לאקדמיה הצעות מעין אלה לפני 11–12 שנים. ואולם עכשיו, חודשים אחדים אחרי שהחליטה המליאה לשנות את סדרי העבודה במינוח, ועוד לפני שיכולנו לבחון סדרים אלה הלכה למעשה, אין טעם להתחיל לדון בשיטות חדשות. נמתין ונראה, איך פועלת הדרך שהחלטנו עליה. לא נתחיל עכשיו לגסות שיטות חדשות.

הא' איתן: כל הדברים שנשמעו מחייבים דיון מפורט יותר. אני רוצה לומר להא' דותן,

שני הדברים האלה אינם קשורים זה בזה. כל מה שהחלטנו על דרכי הדיון בוועד המינוח, יחול – אם יתקבלו הצעותיי – על הדיון באותם מונחים שיבואו לדיון באקדמיה.

הא' בן-חיים: יש הצעה לעשות בדיקה על יסוד הניסיון הכללי. ועד המינוח צריך להעמיד את השאלה על סדר-יומנו בישיבה הקרובה. מה שאמר פרופ' איתן – זה חלק מן הדברים שהוא יאמר באותה ישיבה. אני מציע, שההצעות ששמענו היום יידונו תחילה בוועד המינוח. ועד המינוח ישלח את הפרוטוקול של הדיון לכל החברים. מליאת האקדמיה תקדיש לנושא ישיבה, לאחר שיאמר ועד המינוח, שהוא בחן את השאלה.

אני חושב, שדענו היום דיון מועיל וחשוב. יש לאקדמיה מעמד חשוב. היא עובדת בדרכים, שגם אחרים עובדים לפיהן, אלא שנראה לי, שהצרכים והבעיות שלנו – באשר רוב המשכילים ואנשי המקצוע אינם דוברים עברית – הם בעיות וצרכים מיוחדים. אי-אפשר לנקוט כאן שיטה אחת ויחידה.

הא' אירמאי: אני תומך בהצעת הא' בן-חיים. ברצוני לבקש הן מן הא' איתן והן מחברים אחרים שיש להם הצעות, שיעבירו את ההצעות בכתב לוועד המינוח, קודם שיערך הדיון.

הא' בן-חיים: ועד המינוח שולח את סדר-היום של הדיונים לכל חברי האקדמיה, וכל המעוניין וכאי לבוא לישיבה.

הא' אירמאי: הוועד יושב אחת לחודש, חשוב, שלקראת הישיבה שנדון בה בנושא זה – תהיינה לפנינו כל ההצעות בכתב. בעוד שבועיים תהיה ישיבה של ועד המינוח. אין זה זמן מספיק לחברים להגיש את הצעותיהם. צריך להודיע גם לחברים שלא היו היום בישיבה, שוועד המינוח ידון בעניין בעוד חודשיים, וכך יהיה סיפק בידי לדון על ההצעות בכתב.

הא' בן-חיים: אני מודה על ההערה.

ו. הא' בן-חיים: אנו מבקשים היום לאשר את המילון למונחי היציקה.

הא' איתן: אחרי דיונים ממושכים בוועדה ואחר כך בוועד המינוח על יסוד הודעת סיכום והערות שנתקבלו, נותרו ערעורים רק על ארבעה ערכים. את הדיון בערכים האלה סיים ועד המינוח לפני כמה חודשים בדיון משותף עם המערערים. לכן אין ערעור על המילון כולו, ואין ערעור על שום פרט שבו. אני מבקש מן המליאה, שתאשר את המילון כולו עם 4 השינויים האחרונים שבהודעה מהיום.

המילון למונחי יציקה אושר פה אחדי.

1. [המילון יצא בסדרת המילונים המקצועיים של האקדמיה].